

саме забезпечення культури мовлення стає важливим компонентом підготовки фахівців у різних сферах управління, оскільки саме творче використання засобів мовлення повною мірою виявляє професійний рівень та допомагає грамотно застосувати їх на практиці.

Рожнова В. В., професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ ПРО МОВУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Як відомо, об'єктом юридичної лінгвістики є мова, яка функціонує в царині юридичної науки й освіти, правотворчій, правозастосовній практиці й судочинстві [1, с. 32].

За влучним висловлюванням У. Проберта, американського правознавця, професора університету Флориди, прибічника концепції права як виду комунікації, *право – це юридична мова та її наслідки* [2, с. 29–30]. Відповідно серед питань, якими опікується юридична лінгвістика, є питання мови законів, мови правозастосовних актів, мови відомчого (професійного) спілкування, тощо.

Серед вказаних питань особливої уваги наразі потребують питання мови законів, зважаючи на те, що останнім часом законопроектна робота наших парламентарів активізувалась, зокрема й у напрямі такого бажаного удосконалення чинного КПК України. Однак, на жаль, не усі законопроекти, що пропонуються до розгляду, і навіть ті, що вже прийняті Верховною Радою України і набрали чинності, дійсно сприяють досягненню задекларованої мети.

Так, аналіз одного із чергових проектів, зокрема проекту Закону «Про внесення змін до статті 98 Кримінального процесуального кодексу України (щодо забезпечення визначеності протоколу слідчих дій)» (реєстр. № 8475 від 14.06.2018 р.) [3], що наразі перебуває на розгляді профільного Комітету Верховної Ради України, дав підстави для формулювання деяких висновків.

Насамперед, варто зазначити відсутність будь-якої колізії норм кримінального процесуального права, пов'язаної із тлумаченням поняття протоколу в кримінальному процесі (адже

саме така колізія позначається у Пояснювальній записці як привід до внесення цього законопроекту).

Документом у загальному значенні є матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі (ст. 1 Закону України «Про інформацію» [4], ДСТУ 3017-95, ДСТУ 3017:2015 (що прийнятий на заміну ДСТУ 3017-95) [5], ДСТУ 2732:2004 [6]). Саме у цьому загальному значенні документами у кримінальному провадженні є усі матеріальні об'єкти, створені як у межах і у зв'язку з кримінальним провадженням, так і поза його межами і зв'язку з ним, із важливою для кримінального процесу інформацією, закріпленою створеним людиною способом для її передавання у часі та просторі (у тому числі, протоколи процесуальних дій і додатки до них, висновки експертів, постанови, клопотання слідчого, прокурора, журнал судового засідання, ухвали та постанови суду, електронні носії інформації тощо).

У зв'язку із цим, будь-який документ у кримінальному провадженні (а не тільки протокол чи інші форми фіксування процесуальних дій під час кримінального провадження відповідно до ст. 103 КПК України) у загальному значенні є формою фіксування інформації, що може мати значення для кримінального провадження.

Серед усіх документів кримінального провадження окремі із них за спеціальною вказівкою законодавця набувають значення самостійного джерела не просто інформації, що може мати значення для кримінального провадження, а доказів. Йдеться про документи та висновки експертів як два самостійні процесуальні джерела доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України).

Водночас належне процесуальне джерело є одним із критеріїв допустимості доказів (ч. 1 ст. 86 КПК України).

КПК України, як відомо, встановлює вичерпний перелік процесуальних джерел доказів, до яких поряд із показаннями, висновками експертів, документами належать і речові докази (ч. 2 ст. 84 КПК України).

Відповідно до ч. 1, п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України складені в порядку, передбаченому КПК України протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що

встановлюються під час кримінального провадження, можуть належати до документів як самостійного джерела доказів.

Відповідно до ст. 98 КПК України документи, у разі, якщо вони містять ознаки, зазначені в ч. 1 цієї статті, набувають статус речових доказів.

Системний аналіз вищенаведених правових положень дає підстави для висновку про те, що за загальним правилом, протоколи процесуальних дій можуть використовуватись (і використовуються) у кримінальному провадженні як процесуальне джерело доказів – документи (відповідно до ст. 99 КПК України), і лише у тих випадках, коли протоколи стали знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди тощо, вони набувають ознак речових доказів (відповідно до ст. 98 КПК України).

Протоколи–речові докази на відміну від протоколів–документів мають доказове значення не завдяки своєму змісту, а завдяки іншим, зазвичай зовнішнім властивостям і ознакам (наприклад, завдяки самому існуванню, знаходженню у певному місці, у певної особи, слідам підробки та ін.).

У правозастосовній практиці випадки набуття протоколами процесуальних дій статусу речових доказів є поодинокими, однак за наявності підстав, цей факт має важливе значення для доказування події кримінального правопорушення та винуватості особи у його вчиненні у кримінальному провадженні, зокрема про службове підроблення (ст. 366 КК України) та деякі інші кримінальні правопорушення.

Натомість, за умови прийняття запропонованого законопроекту, зокрема доповнення статті 98 Кримінального процесуального кодексу України уточненням, що «документи є речовими доказами в випадку, якщо вони містять ознаки, зазначені в частині першій цієї статті, крім протоколів процесуальних дій», призведе до фактичної неможливості доведення відповідних обставин, про які йшлося вище.

На безпідставність і неправильність такого підходу, за якого протоколи процесуальних дій, які набувають ознак речових доказів, фактично виключаються з переліку доказів, а їх використання у цьому статусі стає неможливим, вказується й у висновку Головного науково-експертного управління від 30.07.2018 [3].

Таким чином, те, що протокол процесуальної дії є формою фіксування кримінального провадження (ст. 103 КПК України), може бути процесуальним джерелом доказів – документом

(ст. 99 КПК України), а в окремих випадках – процесуальним джерелом доказів – речовим доказом (ст. 98 КПК України) – це не колізія кримінального процесуального права, не різне трактування поняття протоколу (як позначається у Пояснювальній записці), а відповідність норм кримінального процесуального закону об'єктивним потребам правозастосовної практики загалом, а також практики кримінального процесуального доказування зокрема.

Крім того, якщо йти за логікою авторів законопроекту, то у пропонуваному уточненні статті 98 КПК України, окрім протоколів процесуальних дій, слід вказувати й інші форми фіксування процесуальних дій під час кримінального провадження, якими відповідно до ст. 103 КПК України є також носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії, журнал судового засідання, що, звичайно ж, є безпідставним і недоцільним з огляду на вищезазначене.

Наявність у судовій практиці судових рішень щодо визнання окремих протоколів процесуальних дій недопустимими доказами (у тому числі й тих, які наведені у Пояснювальній записці) пов'язане не із різним трактуванням поняття протоколу, а з дією інституту допустимості/недопустимості доказів, яка встановлюється судом у кожному конкретному випадку з урахуванням фактичних обставин кримінального провадження відповідно до критеріїв законності джерела, способу, суб'єкта та процесуального оформлення одержання доказу (ст. 86 КПК України).

У кожному разі визнання доказу недопустимим суд (суддя) діє у режимі вільної оцінки доказів, тобто оцінює той чи інший доказ (його процесуальне джерело, зокрема і протокол процесуальної дії як документ чи як речовий доказ) за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом (ст. 94 КПК України), ухвалює відповідне рішення і несе за нього відповідальність.

Виходячи з цього, у судовій практиці зустрічаються різні, а подекуди і протилежні рішення з аналогічних питань, законність і обґрунтованість яких у кожному випадку встановлюється судами вищих інстанцій.

У свою чергу, з метою забезпечення однозначності та єдності судової практики судді під час ухвалення судових рішень, мають враховувати правові позиції судів вищих інстанцій, зокрема Верховного Суду, з відповідних процесуальних питань.

Список використаних джерел

1. Прадід Ю.Ф. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки і перспективи // Мовознавство. – 2011. – № 2. – С. 31–37.
2. Лезов С.В. Юридические понятия и язык права в современных зарубежных исследованиях: Научно-аналитический обзор. – М.: Сектор государства и права ИНИОН АН СССР, 1986. – 70 с.
3. Проект Закону про внесення змін до статті 98 Кримінального процесуального кодексу України (щодо забезпечення визначеності протоколу слідчих дій) // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/webproc4_1?pf3511=64223
4. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року (із змін.) // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
5. Національний стандарт України. Інформація та документація. Видання: Основні види. ДСТУ 3017:2015. – Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. – 38 с.
6. Національний стандарт України. Діловодство й архівна справа. ДСТУ 2732:2004. – Київ: Держспоживстандарт, 2005. – 32 с.

Доценко О. Л., доцент кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Хоч і повільно, але лінгвістичні експертизи набувають дедалі більшого поширення в юридичній практиці. Цьому, безумовно, посприяла реалізація Наказу Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5», згідно з яким у переліку криміналістичних експертиз з'явилася лінгвістична експертиза мовлення, у межах якої проводяться авторознавчі та семантико-текстуальні дослідження писемного тексту, ідентифікаційні, діагностичні та семантичні дослідження усного мовлення. Крім того, лінгвістичні знання будуть не